

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVII, No. 1

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2021

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пийер, др Слободан Ремейтић, др Јелица Симојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2021

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ = South slavic philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913); књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931); књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939); књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Планета принт). - 24 cm

Полугодишње. - Текст ћир. и лат. - Друго издање на другом медијуму:

Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763

ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог

COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Миливоје Алановић, др Јасна Влајић-Поповић, др Јасмина Грковић-Мејџор,
др Рајна Драгићевић, др Владан Јовановић, др Милош Ковачевић,
др Александар Милановић, др Мотоки Нوماћи, др Слободан Павловић,
др Предраг Пипер, др Људмила Поповић, др Слободан Реметић, др Стана Ристић,
др Драгана Вељковић Станковић, др Јелица Стојановић, др Марија Стефановић,
др Срето Танасић, др Божо Ћорић, др Данко Шипка, др Гордана Штрбац

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 24. марта 2021.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Лектура и коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Александар Б. Лома: Порекло речи <i>мазија</i> 'челик'	9
Александар Б. Лома: Происхождение слова <i>мазија</i> 'сталь'	26
Aleksandar B. Loma: The Origin of the Word <i>Mazija</i> [Steel]	27
Најда И. Иванова: Погледи Јована Стерије Поповића на језик псеудонауке у комаду <i>Судбина једног разума</i>	29
Найда И. Иванова: Взгляды Йована Стерии Поповича на язык псевдонауки в пьесе <i>Судбина једног разума</i>	49
Najda I. Ivanova: On Jovan Sterija Popović's Conception of the Language of Pseudoscience Propounded in the Play <i>Судбина једног разума</i> [The Destiny of One's Reason]	49
Радмилло Н. Маројевић: Лексичка хомонимија као лингвотекстолошки проблем (на грађи Његошевог <i>Шћейана Малог</i>)	51
Радмило Н. Мароевич: Лексическая омонимия как лингвотекстологическая задача (на материале поэмы «Щепан Малый» Петра Негоша)	73
Radmilo N. Marojević: Lexical Homonymy as a Problem of Linguistic Textology (Based on Njegoš's Epic <i>Stephen the Little</i>)	73
Ана Кречмер: Нека размишљања о словенском глаголу (типолошки приступ)	75
Анна Кречмер: Некоторые размышления о славянском глаголе (типологический подход)	95
Anna Kretschmer: Some Thoughts on the Slavic Verbal System (a Typological Approach)	96
Motoki Y. Nomachi: The Kashubian Indefinite Marker <i>Jeden</i> 'One' and Its Grammaticalisation	97
Мотоки Номачи: Неодређени маркер <i>jeden</i> 'један' у кашупском језику и његова граматикализација	109
Мотоки Номати: Неопределенный маркер <i>jeden</i> (один) в кашубском языке и его граматикализация	110
Јулија Л. Шапич: О пространственных фрагментизаторах в функции временной локализации	111
Јулија Л. Шапић: О просторним фрагментизаторима у функцији локализације времена	124
Julija L. Šarić: On Spatial Fragmentisers as Temporal Localisation Markers	125
Јована Б. Јовановић: Пејоративи у номинацији човека у српском језику	127
Јована Б. Јованович: Пейоративные названия лиц в сербском языке	160
Jovana B. Jovanović: Pejorative Terms for People in the Serbian Language	161

Ана В. Миленковић: Концептуализација примарних емоција у српском језику (на примеру глагола са значењем <i>радосћи</i> , <i>туже</i> , <i>сјраха</i> и <i>љућње</i>)	163
Ана В. Миленкович: Концептуализация первичных эмоций в сербском языке (на примере глаголов со значением <i>радости</i> , <i>печали</i> , <i>страха</i> и <i>гнева</i>)	184
Ana V. Milenković: The Conceptualisation of Primary Emotions in the Serbian Language (the Case of Verbs Expressing <i>Joy</i> , <i>Sadness</i> , <i>Fear</i> and <i>Anger</i>)	185

Некролози

Академик Милорад Радовановић (1947–2020) (Предраг Пипер)	187
Владимир Павловић Гутков (1934–2020) (Срето З. Танасић)	193

Хроника

Међународна научна конференција <i>Лексикографија и лексикологија у свейлу актуелних проблема</i> . Институт за српски језик Српске академије наука и уметности. Београд, 28–30. октобар 2020. г. (Јована Б. Јовановић)	199
--	-----

Прикази и критика

Радивоје Младеновић. Говор северношарпланинске жупе Сиринић. <i>Српски дијалектолошки зборник</i> LXVI/1 (2019): стр. 1–1047 (Марина С. Јуришић)	219
Бојана Вељовић. Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице. <i>Српски дијалектолошки зборник</i> LXVI/1 (2018): стр. 1–476 (Радивоје М. Младеновић)	227
Недељко Богдановић. Пастирски речник југоисточне Србије. <i>Српски дијалектолошки зборник</i> LXVI/2 (2019): стр. 638–739 (Татјана Г. Трајковић)	233
<i>Славянская дэрыватаграфія</i> . А. А. Лукашанец (нав. рэд.). Мінск: Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, Беларускі камітэт славістаў, Камісія па славянскім словаўтварэнні пры Міжнародным камітэце славістаў, 2020, 362 с. (Билана Ж. Марић)	237
Милош Ковачевић. <i>Кроз синтаксу српскога језика</i> . Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2020, 387 стр. (Марина М. Николић)	244

Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик. <i>Когнитивни ѝравац у српској етнолингвистици – ѝочеци развоја и актуелни ѝроблеми</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 403 стр. (Гордана Р. Штрбац)	249
Слободан Новокмет. <i>Називи живоѝиња у српском језику: семантичка и лингвокултуролошка анализа</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 340 стр. (Драгана М. Ратковић)	262
Sanja Krimer-Gaborović. <i>Prepoznavanje i imenovanje boja u engleskom i srpskom jeziku</i> . Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019, 351 str. (Ивана Лазић Коњик)	271
<i>Кругови Ирене Грицкаѝ (семантичко-грамаѝичка исѝраживања савременог српског језика)</i> . Рајна Драгићевић (ур.). Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020, 587 стр. (Весна С. Николић)	282

Библиографија

Библиографија за 2019. годину расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији, Црној Гори и Републици Српској (Ана В. Голубовић)	295
---	-----

Регистри

Регистар кључних речи LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	409
Регистар имена LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	411
Напомена	449

Бојана Вељовић. Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице. *Српски дијалектолошки зборник LXVI/1* (2018): стр. 1–476

1. У Српском дијалектолошком зборнику LXVI/1 објављена је монографија Бојане Вељовић, доцента Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, *Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице*. Ареал обухваћен истраживањем синтаксичких особина глагола припада североисточном делу зетско-сјеничког дијалекта.

Текст Монографије представља делимично измењен други део рукописа докторске дисертације под насловом *Глаголски систем говора Тутина, Новог Пазара и Сјенице – облици и употреба*, одбрањене на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 2016. године под менторством професора Радивоја Младеновића.

1.1. У монографији је са синтаксичког становишта анализиран глаголски систем говора Тутина, Новог Пазара и Сјенице. Детаљан и потпун опис глаголских облика који функционишу у овоме идиому у српској дијалектологији до сада није дат. Осим студије Данила Барјактаревића *Новопазарско-сјенички говори*, у којој се, поред описа осталих језичких нивоа, наводе и основне напомене о употреби глаголских јединица, значајнијих и обимнијих истраживања вршених на дијалекатском материјалу овога говора ареала није било.

Б. Вељовић је, стога, поставила циљ да да потпуни опис глаголског система, који подразумева утврђивање синтаксичко-семантичких карактеристика, потом услова који регулишу употребу сваке појединачне јединице, и то у њиховим основним и секундарним службама, те анализу ефеката који се на наративном плану производе онда када се оне јављају здружено, улазећи у мрежу сложених релација.

1.2. Материјал за рад чини изузетно богата дијалекатска грађа, прикупљена путем интервјуа са информаторима који су аутохтони дијалекатски говорници. Теме за разговор биле су различите, углавном блиске саговорницима. То је омогућило да текстови са структурне стране буду разнолики (наративни дискурс, процедурални текстови, дијалози и

сл.), те тако задовоље потребу за равномерном заступљеношћу свих облика и њихових функција, како би се селектовао довољан број потврда којима се поткрепљују теоријска становишта.

2. Монографија је структурисана у више поглавља и потпоглавља.

2.1. У *Уводу* (7–72) дат је исцрпан преглед литературе о употреби глагола у стандардном језику и дијалектима (7–66) са намером „да омогући увид у степен истражености глаголског система у дијалектима, и то у виду краћег осврта на историјат проучавања дате проблематике“ (7). С обзиром на то да до сада није било детаљенијег описа употребе глагола у неком од српских дијалеката, критичка оцена и процена досадашњих прилога о синтакси глагола – како аутор наводи – имала је за циљ формирање одговарајућег теоријско-методолошког приступа погодног за анализу употребе глагола у једном дијалекту. Анализиране библиографске јединице и критички осврт сведоче о доброј обавештености аутора и младом дијалектологу значајних могућности за анализу и синтезу. У *Методолошким напоменама о раду на ширену, класификацији, обради и анализи грађе* (66–72) налазе се подаци о пунктовима груписаним према градским срединама око којих су смештени: Тутин (51 село), Нови Пазар (26), Сјеница (29). Број пунктова – 105, број информатора – преко 300, транскрибована грађа – преко 900 страна компјутерског текста, све ово сведочи о репрезентативној и поузданој грађи за анализу и доношење поузданих закључака. Део ове грађе, који је објављен у *Изводима из дијалекатских шексџова* (420–476) потврђује добар избор аутохтоних говорних представника.

2.2. У централном делу рада – *Синтакси глаголских облика* (72–401), анализирана је употреба глаголских јединица са синтаксичког аспекта: Инфинитив (72–96), Презент (96–153), Имперфекат (153–188), Аорист (188–227), Перфекат (227–280), Плусквамперфекат (280–302), Футур I (302–316), Футур II (317–324), Потенцијал (324–346), Императив (346–386), Глаголски придеви (386), Глаголски прилози (386–387), Остали глаголски облици (*Би* + императив: 388–398; *Било* + инфинитив: 398–400; *Шћа(х), шћаше* + инфинитив: 400–401).

2.3. У *Закључку* (402–419) дата је општа слика глаголског система, на основу које се говор анализираног подручја и употреба глаголских облика у анализираној области смешта у шири дијалекатски ареал (418–419). „Поређење са говорима зетско-сјеничког типа у Црној Гори од значаја је јер највећи део становништва наше зоне представљају досељеници са ових простора, који су свој идиом донели у нову постојбину, а који је временом еволуирао, те на синхронном плану на свим нивоима уочавамо појаву диференцијалних особина. Ипак, сличности међу њима знатно су израженије, што несумњиво упућује на структур-

ну истородност ових говора, односно припадност истом дијалекатском систему“ (418–429). Аутор такође уочава интерференцију са косовско-ресавским и херцеговачко-крајишким говорима у зонама додира са овим дијалекатским формацијама, а одређене сличности са српским говорима на Косову и Метохији контактом са несловенским језичким структурама у оба ареала.

3. Анализа глаголских облика у монографији Бојане Вељовић утемељена је највећим делом на теорији В. Рајхенбаха, која у обзир узима критеријуме индикатив : релатив и референцијалност : неререференцијалност.

4. Циљ анализе – што потпунији опис употребне вредности сваког од појединачних глаголских облика, у потпуности је остварен. Глаголски облици анализирају се као самосталне јединице, при чему се утврђује инвентар синтаксичко-семантичких одлика, а потом се, имајући у виду да се у комуникативном чину увек јављају удружени, сагледавају и у сложеној мрежи међусобних односа. Увид у материјал показао је – како закључује аутор – да одабир облика, али и то који ће се сегмент семантичког потенцијала показати као релевантан у конкретном говорном акту, у првом реду зависи од типа текста. Тако се синтаксичко-семантичка својства облика дефинишу с обзиром на њихову употребу у свакодневној комуникацији, али и онда када наступају у служби обликовања ширих наративних структура. У овом другом случају показало се да различити типови текстова захтевају и различиту организацију језичких средстава, те се тако инвентар и синтаксичко-семантичке особине облика разликују у саопштењима која се одликују неутралним, емотивно неангажованим тоном приповедања од оних са наглашеном евокативношћу, емотивно интониранима. Такође, инвентар глаголских форми које су на располагању онда када је посреди приповедање о дејствима која спадају у домен личног искуства информатора разликује се од онога када се саопштавају недоживљене радње и сл.

4.1. Међу најзначајније карактеристике испитиваног ареала аутор убраја сложени систем претериталних времена, којима посвећује заслужену пажњу. У глаголске облике којима се у овим говорима саопштавају прошле радње, осим јединица којима је основна служба темпорална (перфекат, имперфекат, аорист, плусквамперфекат), увршћују се и временски транспоновани облици (презент, потенцијал, императив), затим глаголске конструкције са специјализованом функцијом (*ишћаше* + инфинитив, *било* + инфинитив, *би* + императив). Сви наведени облици с једне стране поседују сопствене синтаксичко-семантичке карактеристике, али се, с друге стране, у неким сегментима поље њихове употребе – како је

показала анализа грађе – поклапа са неком од служби осталих облика, те је избор једног од њих условљен различитим факторима.

4.1.1. Како су показала досадашња истраживања, у већем делу српске језичке територије четворочлани систем претерита упрошћава се свођењем углавном на једно, универзално време за казивање прошлих радњи – перфекат. Понуђени резултати истраживања Б. Вељовић, међутим, посведочили су да говор Тутина, Новог Пазара и Сјенице спада у ред идиома у којима ова тенденција није у већој мери узнапредовала. Добро чување имперфекта и аориста представља битну структурну карактеристику поменуте зоне. Њихово место у четворочланом систему прошлих времена стабилно је, а на плану употребе оба времена одликују се широким дијапазоном функција. У односу на друга времена којима се могу казивати прошле радње, аорист и имперфекат (као облици са јасно израженом семантичком компонентом доживљености) имају потпуну предност у приповедању прошлих дејстава из домена доживљаја говорног лица.

4.2. Истраживани ареал представља, такође, и зону у којој се инфинитив очувао у већини својих наслеђених синтаксичко-семантичких служби, па је утврђивање системске вредности овога облика такође од значаја. Проведено испитивање односа инфинитива и аналитичке конструкције *да* + презент имало је за циљ да покаже у којој мери је у анализираном ареалу присутна балканистичка тенденција ка преобликовању наслеђеног стања.

5. У монографији се испитује и појава микрораслојености, која је условљена у највећој мери територијалним положајем анализираног говора. Током читаве анализе употребе глаголских облика примењен је ареални принцип, чиме је стање затечено у испитиваном идиому смештано у шири српски дијалекатски комплекс.

6. Допринос српској дијалектологији монографије *Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице* огледа се у томе што се овим истраживањем даје потпуни опис глаголског система испитиваног подручја са савременог становишта, те уочавају доминантне развојне тенденције, односно путеви евентуалног будућег еволутивног тока са становишта синхроне перспективе.

До ове монографије у дијалектолошким студијама није постојао утврђени теоријско-методолошки приступ обради глаголских облика са становишта њихове употребе. Сходно томе, основна намера овога рада да се на примеру једнога говора са богатим и очуваним глаголским системом утврде јединствени и што обухватнији и универзалнији критеријуми анализе – у потпуности је остварена. Б. Вељовић је понудила поуздане

критеријуме анализе, који ће бити од користи не само будућим истраживачима дијалекатске синтаксе, пре свега синтаксе глаголских облика, већ и синтаксичарима стандардног српског језика, па отуд ова монографија није од значаја само за српску дијалектологију већ има и шири лингвистички значај.

7. Имајући у виду да је предметом ове монографије обухваћена само употреба глаголског система тутинско-новопазарско-сјеничког говора, важно је истаћи и чињеницу да се на основу богате грађе не само дијалекатских текстова него и илустрација које се наводе у анализи, и на осталим нивоима језичке структуре увиђају бројне појаве чије би осветљавање представљало значајан допринос дијалектолошким истраживањима уопште (прозодија, облици, стање у области синтаксе именских речи, синтакса реченице, прилике у лексичком систему и сл.). Треба се надати да ће Б. Вељовић, која је овом књигом показала да се ради о младом лингвисти значајних могућности, и осталим деловима граматичког система ареала који је обухваћен анализом посветити пажњу и да ће србистика добити још значајних прилога који ће се красити модерном научном методологијом и срећним односом грађе и спекулације, што је и иначе карактеристика ове монографије. Такође, грађа указује и на присуство појединих језичких црта које, синхроно посматрано, захтевају поновно разматрање са циљем ревидирања досадашњих ставова у литератури о овом подручју (питање акцентуације, замене јата и сл.). Иако сложено питање прозодијских прилика на анализираном подручју није примарни предмет анализе ове монографије, треба истаћи да су акцентована грађа, али и сам закључак аутора показали да треба кориговати досадашње закључке о акценатским приликама, пошто „У највећем делу испитиване зоне, наиме, присутан је акценатски систем од три прозодеме (без краткоузлазног акцента) са добро очуваним предакценатским и постаценатским дужинама“ (66–67).

Како су теме за разговор са информаторима биле разнолике, значајан део грађе садржи текстове у којима информатори причају о обичајима, народним веровањима, ритуалним радњама, те празницима животног и годишњег циклуса, презентовани материјал представља добро полазиште и за етнолингвистички оријентисана истраживања.

8. Важан допринос Монографије ареалној лингвистици представља и откривање језичких чињеница које упућују на могућност прецизнијег успостављања како међудијалекатских тако и граница које раздвајају територије микроцелина унутар испитиваног ареала.

9. На крају да закључимо. Монографија Бојане Вељовић представља резултат модерног приступа синтаксичкој анализи дијалекатске грађе.

Традиционални начин обраде глагола подразумева њихову презентацију и опис као самосталних јединица које се одликују присутношћу утврђеног инвентара морфолошких категорија и средстава са становишта морфолошког, односно присуством јасно утврђеног инвентара синтаксичко-семантичких функција и домена примене са синтаксичког аспекта. Модеран приступ обради дијалекатске грађе примењен у Монографији огледа се у анализи која почива на теоријама које углавном нису налазиле ширу примену у дијалекатским описима. Нови приступ анализи глаголског система Б. Вељовић показао је да се и у оквирима дијалектологије осим синтаксичко-семантичких као значајни показују и прагматички, контекстуални, стилистички и други фактори који регулишу како одабир тако и принципе функционисања јединица у систему. Све то сугерише да су границе анализе дијалекатске грађе знатно шире од оних посматраних у оквирима традиционалне дијалектологије, те да дијалекатски текстови пружају бројне могућности за примену различитих теорија модерне лингвистичке науке.

*Радивоје Младеновић**

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српски језик

* radoivoje.mladenovic@gmail.com